

УДК 376-056.2/.3(477.43/.44)(091)

DOI 10.32626/2413-2578.2024-23.127-136

О. ДМІТРІЄВА

<https://orcid.org/0000-0001-8869-8156>

О. ШВЕЦЬ

<https://orcid.org/0009-0000-8403-554X>

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАВЧАЛЬНО- РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Відомості про авторів: **ДМІТРІЄВА Оксана**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: правова освіта школярів з порушеннями слуху, психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями слуху у спеціальних та інклюзивних закладах, соціалізація дітей з особливими освітніми потребами, особливості комунікативної взаємодії з людьми з порушеннями психофізичного розвитку. **ШВЕЦЬ Ольга**, заступник директора Кам'янець-Подільського навчально-реабілітаційного центру Хмельницької обласної ради з корекційно-розвиткової роботи.

Contact: **Oksana DMITRIEVA**, PhD in Pedagogy, Associate Professor at the Department of Special Pedagogy and Inclusive Education of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine. Academic interests are the following: legal education of pupils with hearing impairment, psychological and pedagogical maintenance of children with hearing impairment in terms of special and inclusive schools, the usage of sign language in the process of education and development of children with hearing impairment. **Olha SHVETS**, Deputy Director of the Kamianets-Podilskyi Educational and Rehabilitation Center of the Khmelnytskyi Regional Council from the correctional and developmental work.

Відомості про наявність друкованих статей: **1. Дмітрієва О.І.** Дослідження проблеми ставлення педагогів до взаємодії з батьками учнів з особливими освітніми потребами. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 16, у 2-х т. 2020. Т. 2. С. 91-100. **2. Дмітрієва О.І.** Окремі аспекти розвитку особистості молодших школярів з порушеннями слуху. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: наук. журнал. 2020. №9 (103). С. 42-53. **3. Дмітрієва О.І.** Дослідження проблеми ставлення педагогів до використання інноваційних технологій у навчанні

школярів з інтелектуальними порушеннями. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць. Вип. 19. 2022. С.81-92.

Дмітрієва О.І., Швець О.І. Організаційні засади діяльності Кам'янець-Подільського НРЦ: історія і сучасність. У статті здійснено аналіз організаційних засад діяльності Кам'янець-Подільського навчально-реабілітаційного центру Хмельницької обласної ради, представлено короткий екскурс в історію створення закладу. Визначено основні завдання діяльності закладу на початковому етапі функціонування та представлено мету діяльності сучасного закладу: реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку, їх інтеграція у суспільство шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію порушень психофізичного розвитку.

Розглянуто матеріально-технічне та кадрове забезпечення закладу, що сприяють ефективній його діяльності, зокрема, 94% педагогів Центру мають спеціальну освіту; Центр забезпечений обладнанням, якого потребують діти з різними порушеннями психофізичного розвитку, що забезпечує можливість їх максимального розвитку, корекції порушень та реабілітації. Представлено контингент вихованців Центру, його структурні підрозділи, специфіку формування класів(груп); шляхи реалізації корекційно-розвиткової складової навчальних планів освітніх програм залежно від категорії порушення психофізичного розвитку.

Ключові слова: навчально-реабілітаційний центр, діти з порушеннями психофізичного розвитку, навчання, виховання, корекція, реабілітація.

Dmitriieva O.I., Shvets O.I., Organizational principles of the Kamianets-Podilskyi educational and rehabilitation center work: history and modernity. The article analyzes the organizational foundations of the Kamianets-Podilskyi Educational and Rehabilitation Center of the Khmelnytskyi Regional Council as one of the powerful institutions of general secondary education for children with psychophysical developmental disorders in Podillia, and provides a brief overview of the history of the institution. The main tasks of the institution at the initial stage of functioning are defined: creation of the most favorable educational and rehabilitation space for the development of children, formation of a socially adapted and comprehensively productive individual; providing conditions for restoring children's health; medical, psychological and pedagogical rehabilitation of children with psychophysical disorders; creation of a

system of graduated education in order to provide conditions for quality continuous educational training; creation of a single rehabilitation and developmental space from the very young age. The purpose of the modern Kamianets-Podilskyi ERC is presented: realization of the right to education of children with special educational needs caused by complex developmental disorders, their integration into society through the implementation of comprehensive rehabilitation measures aimed at restoring health, obtaining education of the appropriate level, development and correction of psychophysical developmental disorders.

The material, technical and human resources of the institution, which contribute to its effective operation, are considered: 94% of the Center's teachers have special education; the Center is provided with the equipment needed by children with various psychophysical developmental disorders, including a lift, special-purpose furniture for students with disorders of the musculoskeletal system, sensory corners in classrooms for people with autism spectrum disorders and attention deficit hyperactivity disorder; kinesiological cabin "SPIDER" with elements of suspension therapy for loading the musculoskeletal system in zero gravity to increase muscle strength, restore the range of motion and normalize tone, etc. The contingent of the Center's pupils, its structural units, the specifics of the formation of classes (groups); ways to implement the correctional and developmental component of the curriculum of educational programs depending on the category of psychophysical development disorders are presented. It has been found that the rehabilitation department of the Center provides measures of psychological, pedagogical and social rehabilitation (adaptation), as well as rehabilitation actions, which involve the introduction of a set of measures that create the prerequisites for students to master the system of knowledge and competencies, the use of which will contribute to further personal development (improving educational level, the ability to live and work independently (if possible), organize everyday life, adequate planning of independent life).

Key words: educational and rehabilitation center, children with psychophysical developmental disorders, education, upbringing, correction, rehabilitation.

Постановка проблеми. У різні часи існування людського суспільства одним із показників його прогресу було ставлення до осіб з порушеннями психофізичного розвитку. На цьому шляху людство пододало багато перешкод: від неприйняття «не таких як усі», забобон та притулків до приватних ініціатив прагнення допомогти, навчити дітей з порушеннями розвитку; від поодиноких спроб індивідуального навчання до національних систем спеціальної освіти різних країн. Україна давніх часів вирізнялась гуманним ставленням до осіб з

порушеннями психофізичного розвитку і пройшла довгий шлях: від Кормчих книг і указу Київського князя Володимира Святославовича 996 року щодо зобов'язання церкви дбати про недоумкуватих до сучасної системи спеціальної освіти, чудових спеціальних закладів освіти, навчально-реабілітаційних центрів, закладів загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. Діяльність сучасних закладів загальної середньої освіти, одним з яких є Кам'янець-Подільський навчально-реабілітаційний центр, є прикладом зміни підходів у розвитку спеціальної освіти України наприкінці 90-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема історії створення та розвитку спеціальних закладів освіти України ґрунтовно досліджена у працях вітчизняних науковців В. Бондаря, В. Золотоверх, М. Супруна, В. Шевченка, М. Ярмаченка та інших. У своїх працях дослідники значної уваги надають періодизації становлення спеціальної освіти України, розглядають основні тенденції її розвитку у різні періоди та часи, наголошують на важливих акцентах діяльності спеціальних закладів освіти, змінах підходів та нових пріоритетах розвитку спеціальної освіти України.

Мета статті: представити організаційні засади діяльності одного з перших навчально-реабілітаційних центрів України – Кам'янець-Подільського НРЦ Хмельницької обласної ради, історію його виникнення та сучасні здобутки.

Виклад основного матеріалу. Одним із потужних спеціальних закладів на Поділлі була Кам'янець-Подільська спеціальна школа-інтернат для глухих дітей, заснована у 1944 році, яка пройшла нелегкий шлях становлення і розвитку: від освіти 20-ти глухих дітей до надання навчальних та корекційно-розвиткових послуг сотням дітей з порушеннями слуху не лише Хмельницької області, а й усієї України.

На початку 90-х рр. ХХ ст., після прийняття Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів»(1991) почала стрімко розвиватися система реабілітації осіб з інвалідністю. У системі освіти України виділяються спеціальні заклади з навчально-реабілітаційним компонентом, першими з яких у 1993 році стали Львівський навчально-реабілітаційний центр «Джерело» та Хортицький багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр[1, с.336]. У 1997 році було затверджене Положення про навчально-реабілітаційний центр, згідно якого «навчально-реабілітаційний центр – це заклад освіти, який забезпечує умови для відновлення здоров'я, соціальної адаптації, професійної орієнтації дітей, що мають органічні та функціональні захворювання внутрішніх органів та систем або вади психофізичного розвитку» [3].

У січні 2001 року Кам'янець-Подільську спеціальну школу для слабочуючих дітей було реорганізовано у Кам'янець-Подільський багатопрофільний навчально-реабілітаційний центр Хмельницької обласної ради, завданням діяльності якого було створення максимально сприятливого для розвитку дітей освітньо-реабілітаційного простору, формування соціально-адаптованого та всебічно продуктивного індивіда; забезпечення умов для відновлення здоров'я дітей; медико-психолого-педагогічна реабілітація дітей з психофізичними порушеннями; створення системи ступеневої освіти з метою забезпечення умов для якісної безперервної освітньої підготовки; створення єдиного реабілітаційно-розвиваючого простору від немовляти до юнацького віку; створення умов для працевлаштування вихованців центру після завершення їх реабілітації.

На сьогодні Кам'янець-Подільський навчально-реабілітаційний центр Хмельницької обласної ради (далі – Центр) – заклад загальної середньої освіти, метою діяльності якого є реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку, їх інтеграція у суспільство шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію порушень психофізичного розвитку.

Проектна потужність Центру 158 дітей. Центр забезпечує здобуття базової загальної середньої освіти на двох рівнях освіти із загальним терміном навчання 10 років: початкова освіта (1-4 класи), базова середня освіта (5-10 класи).

Класи (групи) формуються з урахуванням однорідності наявних складних порушень розвитку. Це класи для дітей з інтелектуальними порушеннями (легкого або помірного ступеня) у поєднанні з тяжкими системними мовленнєвими порушеннями, інтелектуальними порушеннями (легкого або помірного ступеня) у поєднанні з тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату, інтелектуальними порушеннями та розладами аутистичного спектру, тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату у поєднанні з тяжкими системними мовленнєвими порушеннями.

Освітній процес в Центрі здійснюється відповідно до рекомендованих МОН України Типових освітніх програм спеціальних закладів загальної середньої освіти I та II ступенів для дітей з особливими освітніми потребами.

Структурними підрозділами Центру є пансіон та реабілітаційне відділення. До пансіону Центру зараховуються діти, час перебування яких у дорозі до Центру в один бік транспортом загального користування перевищує одну годину, або діти, індивідуальною програмою реабілітації яких встановлено обмеження фізичного

навантаження. Для учнів (з урахуванням вікових особливостей) у пансіоні створюються групи, гранична наповнюваність яких не перевищує семи осіб. Для вихованців пансіону створені комфортні умови проживання, ігрова кімната з телевізором та обладнанням для ігрової діяльності, в програму вихідного дня включені екскурсії по місту, перегляд фільмів у кінотеатрі.

У Центрі працюють висококваліфіковані педагоги, 94% з яких мають спеціальну освіту, 53% мають вищу кваліфікаційну категорію, 31 % педагогів присвоєно звання учителя-методиста та вихователя-методиста. Класні керівники, вчителі-предметники, вихователі, асистенти вчителів, корекційні педагоги на протязі дня забезпечують для дітей освітньо-корекційну та виховну діяльність. У закладі працюють гуртки за інтересами дітей (бісероплетіння, валяння з шерсті, гімнастичний гурток), дитячі роботи виготовлені дітьми на гуртках представляються на міських виставках. Велика увага в Центрі приділяється збереженню та підтриманню здоров'я дітей. Діти залюбки займаються у спортивних гуртках та секціях. Учні Центру є активними учасниками спортивних змагань з легкої атлетики, настільного тенісу. Цікавим для дітей є спортивний гурток, який проводять для вихованців Центру представники Інваспорту.

Приміщення Центру та територія доступні для осіб з особливими освітніми потребами відповідно до будівельних норм, державних стандартів і правил. Шкільні коридори та місця загального користування обладнані спеціальними поручнями, які дають змогу безперешкодного пересування учням, що потребують такої підтримки. Для дітей зі складними порушеннями опорно-рухового апарату встановлений підйомник, за допомогою якого можна без зайвих зусиль перемістити дитину у кріслі колісному на інший поверх де знаходиться, до прикладу, спортивна зала, актова зала. Класи для дітей з порушеннями ОРА обладнані меблями спеціального призначення та знаходяться на першому поверсі задля зручності дітей.

Для осіб з розладами аутистичного спектру й синдромом гіперактивності та дефіцитом уваги в класах обладнані **сенсорні куточки** та придбані **засоби з обтяжувачами**, що сприяє нормалізації психофізіологічного стану дітей, їх розслабленню, заспокоєнню та переключенню уваги, а також розвитку базових психомоторних здібностей.

Реабілітаційне відділення Центру забезпечує здійснення заходів психолого-педагогічної та соціально-побутової реабілітації(адаптації), а також реабілітаційних заходів. Психолого-педагогічна реабілітація та соціально-побутова реабілітація(адаптація) передбачає запровадження комплексу заходів, що створюють передумови для оволодіння учнями (вихованцями) системою знань та компетентностей, застосування яких

сприятиме подальшому розвитку особистості (підвищення освітнього рівня, здатність до самостійного проживання та трудової діяльності (у разі можливості), організації побуту, адекватного планування самостійного життя).

Реабілітаційні заходи учням (вихованцям) Центру надаються відповідно до індивідуальної програми реабілітації дітей з інвалідністю, рекомендаціями висновків ІРЦ та результатів обстеження дитини спеціалістами психолого-педагогічного консилиуму Центру. До складу консилиуму входять: заступник директора (голова), лікар-педіатр, корекційний педагог (вчитель-логопед), практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-реабілітолог, голови методичних об'єднань. Консилиум забезпечує психолого-педагогічний супровід учнів (вихованців) Центру, проводить поглиблене вивчення розвитку та успіхів учнів (вихованців) в опануванні освітньої програми, виконанні індивідуальної програми розвитку, проводить моніторинг динаміки розвитку учня (вихованця) та результатів психолого-педагогічної, корекційно-розвиткової та реабілітаційної роботи, надає рекомендації щодо зарахування, відрахування та переведення учнів (вихованців), визначає оптимальні умови, форми і методи навчання з урахуванням освітніх потреб учня (вихованця), надає консультативну допомогу батькам або іншим законним представникам, педагогічним працівникам з питань організації навчання учня (вихованця).

Реабілітаційні заходи передбачають: заняття з профільними спеціалістами з реабілітації, зокрема вчителем-логопедом, вчителем-реабілітологом, вчителем ЛФК, практичним психологом, соціальним педагогом.

Навчальні плани всіх освітніх програм спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами мають корекційно-розвиткові складову, зміст якої реалізується у процесі проведення корекційно-розвиткових занять, перелік яких представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

№ з/п	Категорія порушень психофізичного розвитку	Перелік корекційно-розвиткових занять
1.	Порушення опорно-рухового апарату у поєднанні з тяжкими системними мовленнєвими порушеннями	Лікувальна фізкультура Корекція розвитку
2.	Порушення інтелектуального розвитку у поєднанні з тяжкими системними мовленнєвими порушеннями, (розладами аутистичного спектру)	Лікувальна фізкультура Ритміка Розвиток мовлення Соціально-побутове орієнтування

3.	Тяжкі системні мовленнєві порушення у поєднанні з іншими порушеннями	Лікувальна фізкультура Корекція мовлення Логоритміка
4.	Порушення інтелектуального розвитку(помірна ступінь) у поєднанні з порушеннями опорно-рухового апарату	Ритміка Психомоторний та сенсорний розвиток Альтернативна комунікація Логопедичні заняття
5.	Порушення інтелектуального розвитку у поєднанні з тяжкими системними мовленнєвими порушеннями (помірна ступінь)	Ритміка Психомоторний та сенсорний розвиток Альтернативна комунікація Логопедичні заняття

Корекційно-розвиткові заняття у Центрі проводять педагоги, які здобули вищу освіту за спеціальностями 016 Спеціальна освіта, Дефектологія, Корекційна освіта (за нозологіями) та мають відповідну кваліфікацію, що відповідає вимогам Типових штатних нормативів навчально-реабілітаційних центрів, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України 03 липня 2020 року № 890 [2].

Для проведення належної корекційно-розвиткової, реабілітаційної роботи у Центрі обладнані відповідні приміщення: логопедичний кабінет; кабінет з лікувальної фізичної культури; кабінет психологічного розвантаження; кабінет сенсорно-моторної реабілітації (для занять з вчителем-реабілітологом); спортивна зала, що обладнана спортивним інвентарем та реабілітаційним обладнанням; кабінет СПО.

Корекційна робота інтегрується в освітні та виховні компоненти за рахунок тісної співпраці вчителів корекційно-розвиткових занять з педагогічними працівниками, що сприяє забезпеченню корекційної спрямованості освітньо-виховного процесу та позитивних результатів роботи.

Вчитель-реабілітолог Центру на заняттях з фізичної реабілітації проводить роботу з розширення загальної рухової активності дитини, тренування вікових рухових навичок, навчання навичкам самообслуговування та навичкам адаптації до навколишнього середовища, працює над зміцненням ослаблених м'язів, профілактикою контрактур у дітей з ДЦП, покращенням рухливості в суглобах та стабілізації правильного становища тіла, проводить роботу над виправленням і формуванням правильної постави та зміцненням м'язів стоп. На заняттях проводяться вправи на розвиток координації та рівноваги тіла, вправи на просторове орієнтування, вправи для розвитку вестибулярного апарату, розвитку гнучкості, загально-

розвиваючі вправи та вправи для розвитку дрібної моторики. Вчитель-реабілітолог також працює над забезпеченням позитивного впливу на психоемоційну сферу учнів.

Кабінет, для проведення реабілітаційних занять та занять з ЛФК у Центрі обладнаний відповідним реабілітаційним обладнанням: кінезіологічна кабіна «ПАВУК» з елементами підвісної терапії для навантаження опорно-рухового апарату в стані невагомості для збільшення сили м'язів, відновлення амплітуди рухів та нормалізації тону. Кабіна доукомплектована медичною кушеткою з гідравлічним механізмом підйому, що дозволяє швидко і точно регулювати положення тіла дитини з обмеженою рухливістю. У наявності є напівсфери та платформи для розвитку рівноваги, балансу та координації рухів, медболи, гантелі та обтяжувачі для верхніх та нижніх кінцівок для тренування сили м'язів, гімнастичні палиці, обручі, футболи, м'ячі, батут для загально-розвиваючих вправ, сухий басейн з кульками, дошка Євмінова для профілактики захворювань хребта тощо.

Логопедичний кабінет, обладнаний відповідним сучасним реабілітаційним обладнанням: столами з логопедичними дзеркалами для дітей з порушенням вимови; столами для пісочної анімації; комплектами логопедичних інструментів для постановки, автоматизації та диференціації звуків, комплектами логопедичних інструментів для розвитку мовленнєвого дихання, дидактичним матеріалом для мовленнєвої активності піктограмами та картками візуальної підтримки у роботі з дітьми з розладами аутистичного спектру, тощо. У логопедичному кабінеті, за окремо складеним розкладом, проводяться як індивідуальні так і групові логопедичні заняття з розвитку мовлення, стимуляції мовленнєвої активності; формування невербальних проявів контакту, вироблення навичок свідомого сприймання та розуміння зверненого мовлення, формування та розвитку комунікативних вмінь.

У кабінеті психологічного розвантаження проводяться індивідуальні та групові корекційні заняття з урахуванням особливостей здобувачів освіти. Психолог використовує інноваційні технології і техніки в корекційній роботі з дітьми. Основна мета корекційної роботи практичного психолога в Центрі: розвиток емоційно-вольової сфери учнів та попередження супутніх відхилень особистості здобувачів освіти різних вікових категорій.

Висновки. Таким чином, Кам'янець-Подільський навчально-реабілітаційний центр є потужним сучасним закладом загальної середньої освіти, у якому створені максимально можливі умови для

навчання, виховання, корекції та реабілітації учнів з особливими освітніми потребами з урахуванням їх індивідуальних запитів та потреб.

Бібліографія

1. **Бондар В.І.**, Золотоверх В.В., Нечипоренко В.В. Історія олігофренопедагогіки Запоріжжя. Вид-во Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії, 2020. 408 с. 2. **Наказ** МОН України від 3 липня 2020 р. «Про затвердження типових штатних нормативів навчально-реабілітаційних центрів»(zareestrovano в Міністерстві юстиції України 21. 07. 2020 № 681/34964)» <https://mon.gov.ua/ua/npa/nakaz-mon-vid-3-lipnya-2020-r-pro-zatverdzhennya-tipovih-shtatnih-normativiv-navchalno-reabilitacijnih-centriv-zareyestrovano-v-ministerstvi-yusticiyi-ukrayini-21072020-68134964>. 3. **Наказ** МОН України № 325 від 28.08.97 «Про затвердження Положення про навчально-реабілітаційний центр» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0034-98#Text> . 4. **Положення** про навчально-реабілітаційний центр (затверджено постановою Кабінету Міністрів від 6 березня 2019 р. №221 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. № 1132) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#Text>

References

1. **Bondar V.I.**, Zolotoberkh V.V., Nechiporenko V.V. History of Oligophrenic Pedagogy. Zaporizhzhia. Publishing house of Khortytsia National Training and Rehabilitation Academy, 2020. 408 p. 2. **Order** of the Ministry of Education and Science of Ukraine from the July 3, 2020 “On approval of standard staffing standards for educational and rehabilitation centers” (registered in the Ministry of Justice of Ukraine 21.07.2020 № 681/34964) <https://mon.gov.ua/ua/npa/nakaz-mon-vid-3-lipnya-2020-r-pro-zatverdzhennya-tipovih-shtatnih-normativiv-navchalno-reabilitacijnih-centriv-zareyestrovano-v-ministerstvi-yusticiyi-ukrayini-21072020-68134964> . 3. **Order** of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 325 from 28.08.97 “On Approval of the Regulation on the Training and Rehabilitation Center” <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0034-98#Text> . 4. **Regulation** on the Educational and Rehabilitation Center (approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of March 6, 2019, No. 221 (as amended by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 3, 2021, No. 1132) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#Text>

Авторський внесок: Дмітрієва О. – 50%, Швець О. – 50%.

Стаття отримана 18.03.2024 р.